

Griekse taal en letterkunde

Staatsexamen vwo

Programma van toetsing en afsluiting

2006

Inhoudsopgave

Opzet	3
Het examenprogramma (bijlage 1).....	3
Het centraal examen.....	3
Het commissie-examen	3
De beoordeling van het commissie-examen	4
Bijlage 1:	5
Bijlage 2:	7
Bijlage 3:	15

Griekse taal en letterkunde v.w.o.

Opzet

Het examen bestaat uit een centraal examen en een commissie-examen. Het centraal (schriftelijk) examen wordt afgenomen in een zitting van 180 minuten. Het commissie-examen wordt afgenomen in de vorm van een mondeling examen van 40 minuten. Direct voor het mondeling examen krijgt de kandidaat 20 minuten de tijd om zich voor te bereiden.

Het eindcijfer wordt voor 50% bepaald door het cijfer voor het centraal examen en voor 50% door het cijfer voor het commissie-examen (zie ook beoordeling commissie-examen).

Het examenprogramma (bijlage 1)

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A: Taalreflectie
- Domein B: Tekstreflectie
- Domein C: Cultuurreflectie
- Domein D: Zelfstandige oordeelsvorming
- Domein E: Oriëntatie op studie en beroep
- Domein F: Informatievaardigheden

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A, B en C. Tijdens het centraal examen is het gebruik van een woordenboek toegestaan.

De eindtermen worden geëxamineerd aan de hand van een jaarlijks wisselend voorgeschreven pensum van Griekse en uit het Grieks vertaalde teksten die zijn gekozen vanuit een thematische invalshoek. De minister zorgt voor de vastlegging van de examenstof in een syllabus. Daarin is de thematiek omschreven tezamen met het benodigde referentiekader en de daarvoor relevante termen en begrippen.

De syllabus omvat voorts de verwijzing naar:

- een selectie van Griekse teksten met een omvang van 20 pagina's (Oxford Classical Text), die voor het thema relevant zijn en die zijn ontleend aan het werk van één auteur;
- een selectie van ten hoogste 50 pagina's van uit het Grieks vertaalde teksten die eveneens betrekking hebben op het thema.

Deze syllabus wordt door de minister of in opdracht van de minister bekend gemaakt.

Voor het examen in 2006 wordt als literair genre Epiek aangewezen en als kernauteur Homerus.

Voor de stofomschrijving zie bijlage 3.

In het centraal examen komen de volgende onderdelen aan de orde:

- het vertalen van een niet tot het pensum behorende geannoteerde Griekse tekst uit het werk van de kernauteur;
- het beantwoorden van vragen over één of meer teksten uit het in het Grieks gelezen pensum;
- het beantwoorden van vragen over één of meer teksten uit het in vertaling gelezen pensum;
- het beantwoorden van vragen over één of meer niet tot het pensum behorende, uit het Grieks vertaalde teksten die inhoudelijk verwant zijn met de thematiek van het pensum en/of het beantwoorden van vragen over één of meer niet tot het pensum behorende teksten uit latere perioden, die inhoudelijk verwant zijn met de thematiek van het pensum.

Het commissie-examen

Het commissie-examen heeft betrekking op de domeinen A t/m D en F.

De domeinen worden geëxamineerd aan de hand van een door de staatsexamencommissie vastgesteld pensum van Griekse en uit het Grieks vertaalde teksten. Het pensum bevat een selectie van Griekse teksten met een omvang van tenminste 20 pagina's waarin één of meer van de genres epische poëzie, tragedie, filosofisch proza en historisch proza zijn vertegenwoordigd en een selectie van tenminste 50 pagina's van uit het Grieks vertaalde teksten. Uiterlijk twee jaar voorafgaand aan de afname van het examen maakt de staatsexamencommissie de samenstelling van het pensum voor het commissie-examen bekend: in principe wordt daarvoor het pensum gekozen van het centraal

examen, één of twee jaar voorafgaand aan het commissie-examen. Inhoudelijke en thematische overlap met het centraal examen wordt daarbij voorkomen.

Het commissie-examen Griekse taal en letterkunde in 2006 gaat over het pensum genre 'Historisch proza' kernauteur Herodotus. Voor de stofomschrijving zie bijlage 4.

Het commissie-examen Griekse taal en letterkunde in 2007 gaat over het pensum genre Epiek, kernauteur Homerus zoals dat geldt voor het centraal examen in 2006.

Het *mondeling examen* wordt afgenomen in juli (bij scholen voor v.s.o. eind juni). Direct voor het mondeling examen krijgt de kandidaat 20 minuten voorbereidingstijd. Daarbij is het gebruik van een woordenboek toegestaan.

Het mondeling examen bestaat uit het beantwoorden van vragen over gelezen teksten

De kandidaat moet vragen beantwoorden over het hierboven vermelde pensum voor het commissie-examen. De kandidaat krijgt ter voorbereiding hierop gedurende 20 minuten voorafgaand aan het mondeling examen één of meer teksten te lezen. Hierbij kan worden gevraagd om een gedeelte te vertalen.

De beoordeling van het commissie-examen

Voor het commissie-examen wordt een cijfer gegeven voor het beantwoorden van vragen over gelezen teksten.

Bijlage 1**De Examenstof****1 Algemene doelstelling**

De kandidaat kan zijn kennis van de Griekse taal en de bij de lectuur verkregen kennis en inzichten productief maken bij het verklaren en evalueren van bestudeerde teksten en van nieuw tekstmateriaal dat thematisch verwant is met de teksten die hij heeft gelezen.

De kandidaat geeft er blijk van dat hij een pensum met begrip heeft gelezen en in staat is om, met bijzondere aandacht voor de spanning tussen de cultuurhistorische setting van de teksten en de eigen leef- en denkwereld, standpunten in te nemen en te beargumenteren met betrekking tot (vertalingen van) Griekse teksten en met betrekking tot andere teksten die verband houden met de thematiek van het pensum.

2 Eindtermen**Domein A: Taalreflectie**

De kandidaat kan

- 1 met behulp van een woordenboek een Griekse tekst in het Nederlands vertalen.
- 2 in een Griekse tekst tekstelementen aanwijzen die de opbouw en samenhang van die tekst zichtbaar maken.
- 3 verschillen en overeenkomsten aangeven en toelichten tussen een vertaling van een Griekse tekst en het origineel.
- 4 kenmerkende verschillen, die samenhangen met verschillen tussen het Griekse en het Nederlandse taalsysteem, aangeven en toelichten aan de hand van een vertaling van een Griekse tekst en het origineel.

Domein B: Tekstreflectie

De kandidaat kan

- 5 tekstbegripvragen beantwoorden over een Griekse tekst.
- 6 kernbegrippen in een Griekse tekst benoemen en toelichten. Het gaat hierbij om begrippen die tot de kern van de betekenis van de voorgelegde tekst behoren, c.q. een rol spelen in de thematiek die in de syllabus is omschreven.
- 7 een parafraze geven van een passage uit een Griekse tekst.
- 8 de essentie van een Griekse tekst weergeven.
- 9 karakteristieke opvattingen van een auteur in een Griekse tekst herkennen en toelichten.
- 10 inhoud, vorm en opbouw van een Griekse tekst in verband brengen met de communicatieve situatie waarin de tekst is ontstaan; en hij kan kenmerken van de tekstsoort (verhalend, betogend, persuasief e.d.) en het genre (epische poëzie, tragedie, filosofisch proza, historisch proza, redevoering, dialoog e.d.) herkennen en toelichten.
- 11 een beargumenteerde opvatting formuleren over de relatie tussen vorm, opbouw en inhoud van een Griekse tekst.

Domein C: Cultuurreflectie

De kandidaat kan

- 12 beargumenteerde uitspraken doen over tijd- en cultuurgebonden aspecten van een Griekse tekst.
- 13 de inhoud van vertaalde Griekse teksten die inhoudelijk verwant zijn met de thematiek van het pensum vergelijken met teksten uit het pensum en een beargumenteerde toelichting geven op overeenkomsten en verschillen.
- 14 vorm en inhoud van een moderne tekst die inhoudelijk verwant is met of aansluiting heeft bij (de thematiek van) het pensum op hoofdpunten kritisch vergelijken met teksten uit het pensum en een beargumenteerde toelichting geven op overeenkomsten en verschillen.

15 - eventueel met behulp van nadere aanwijzingen met betrekking tot omvang en te gebruiken (typen van) argumenten - een opgegeven stelling met betrekking tot de inhoud van een gelezen tekst beargumenteerd verdedigen of bestrijden.

Domein D: Zelfstandige oordeelsvorming

De kandidaat kan

16 een beargumenteerde eigen reactie formuleren op het gelezene.

Domein E: Oriëntatie op studie en beroep

17 De kandidaat heeft informatie ingewonnen over vervolgoopleidingen en beroepen waarin het vak Grieks een rol speelt.

18 De kandidaat is nagegaan in hoeverre hij capaciteiten en interesses bezit op het gebied van studiehouding en vaardigheden die wenselijk dan wel noodzakelijk worden geacht voor vervolgoopleidingen.

Domein F: Informatievaardigheden

19 De kandidaat kan bij het raadplegen, verwerken en presenteren van informatie gebruik maken van toepassingen van informatie- en communicatietechnologie (ICT).

Voor de **minimumlijst** verwijs ik u naar de volgende link:

[bijlage 3 minimumlijst grieks.pdf](#)

Bijlage 2

Syllabus centraal examen Grieks 2006

Kernauteur: Homerus

Genre: Epiek

Titel: Homerus' *Odyssee*: een verhaal van vader én zoon

Editie: T.W. Allen OCTA **Tekstreflectie**

1 Thematiek

- 1) In de *Odyssee*, het tweede Homerische epos, wordt het verhaal verteld van Odysseus' thuisreis naar Ithaca. Daarnaast is de ontwikkeling van zijn zoon Telemachus tot een vastberaden jonge man die zich gelijkwaardig betoont aan zijn vader een belangrijke bouwsteen van het verhaal. De ontwikkeling van Telemachus omspant vrijwel de gehele *Odyssee* en is een van de motieven waarmee aan dit verhaal coherentie en spanning verleend wordt. 1) Net als zijn vader heeft Telemachus in de godin Athena een medestander. Op haar instigatie onderneemt ook hij een reis; zij stuurt zijn ontwikkeling in belangrijke mate, onder meer door hem in het eerste boek van de *Odyssee* de opdracht te geven informatie over zijn vader in te winnen. Weg van huis verlangt hij net als zijn vader terug naar Ithaca, omdat hij bij afwezigheid van Odysseus de taak heeft zorg te dragen voor de *oikos*. Na thuiskomst blijkt Telemachus meer dan ooit in staat tot het nemen van eigen initiatieven in relatie tot de vrijers, zijn moeder Penelope en zijn vader Odysseus. Met Odysseus blijkt hij veel gemeen te hebben wanneer zij gezamenlijk het doden van de vrijers op touw zetten en uitvoeren. Het pensum volgt de ontwikkeling van Telemachus parallel aan de terugkeer van Odysseus. Beide verhaallijnen monden uit in het doden van de vrijers door Odysseus en Telemachus en de aansluitende hereniging van Odysseus met Penelope. *De Jong, 1992: 115*

2 Pensum

(De met een asterisk gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen)

Begin van de *Odyssee* en van het verhaal van Odysseus

*Od. I. 1-10; Od. I. 11-21**

Aankondiging van de centrale verhaallijn van de *Odyssee* en introductie van het centrale personage van het verhaal,

Odysseus. Odysseus zwerft na de verwoesting van Trojelang rond. Hij bevindt zich in de grot van Calypso wanneer het jaar is aangebroken waarin de goden hem thuis laten komen. In deze passage worden voor het verhaal van Odysseus belangrijke motieven vermeld als Odysseus' verlangens naar zijn huis en zijn vrouw, de rol die de goden bij zijn thuisreis spelen, en het feit dat Odysseus zowel onderweg naar huis als na aankomst thuis veel moet verduren.

Samenvatting verhaallijn Odysseus

*Od. XXIII. 288-343**

Na zijn inmiddels geslaagde thuisreis en de hereniging met zijn vrouw vertelt Odysseus in kort bestek aan Penelope welke avonturen hij op zijn tocht naar huis heeft beleefd.

Athena en Telemachus

Od. I. 80-278; Od. I. 279-364; Od. I. 365-420**

In de godenvergadering stelt Athena voor Calypso te laten weten dat Odysseus naar huis terug moet keren. Athena zelf gaat naar Ithaca. Daar maakt Telemachus haar, terwijl zij de gedaante van Mentès heeft aangenomen, deelgenoot van zijn veronderstelling dat zijn vader niet meer thuis zal komen. Athena spreekt niet de waarheid over zichzelf en over de situatie waarin Odysseus zich bevindt. Wel maakt zij melding van het feit dat Odysseus nog niet is gestorven en spoedig huiswaarts zal keren. Zij geeft hoog op van Odysseus, draagt Telemachus op in actie te komen tegen de vrijers, en spoort hem aan op reis te gaan om bij Nestor in Pylos en bij Menelaüs in Sparta informatie over zijn vader in te winnen. Zij wijst Telemachus erop dat hij de leeftijd heeft om handelend op te treden, en stelt hem Orestes ten voorbeeld. Bij het afscheid doorziet Telemachus dat hij door de goden is geïnstrueerd. Telemachus treedt op tegen zijn moeder. Ook tegenover de vrijers probeert Telemachus nu zijn

mannelijke te staan, al ontmoet hij tegenstand. In het gesprek met Eurymachus past Telemachus de tactiek van het strategisch liegen toe waarmee zijn vader beroemd is geworden.

Aankomst in Pylos

*Od. III. 1-30**

Bij aankomst in Pylos krijgt Telemachus van Athena, die de gedaante van Mentor heeft aangenomen, het advies recht op zijn doel af te gaan en Nestor te raadplegen omtrent zijn vader. In deze fase van de *Odyssee* ziet Telemachus op tegen een confrontatie met een hem onbekende, oudere persoon. Athena verzekert hem van bescherming door de goden.

Telemachus en Nestor

*Od. III. 193-252; Od. III. 253-328**

Aan het eind van zijn relaas over de terugkeer van de Grieken uit Troje prijst Nestor Orestes vanwege diens wraak op Aegisthus, de moordenaar van Orestes' vader. Hij spoort Telemachus aan hier een voorbeeld aan te nemen. Telemachus reageert onzeker. Nestor suggereert dat voor het straffen van de vrijers de terugkeer van Odysseus nodig is, of anders de hulp van Athena, die Odysseus altijd heeft bijgestaan. Telemachus durft daar niet op te hopen. In de hoedanigheid van Mentor wijst Athena Telemachus terecht, waarbij zij wederom naar de moord op Agamemnon verwijst. Vervolgens vraagt Telemachus Nestor naar de precieze details aangaande de dood van Agamemnon. Hij veronderstelt dat de afwezigheid van Menelaüs Aegisthus de moed heeft gegeven Agamemnon te doden. In zijn antwoord bevestigt Nestor dat Menelaüs inderdaad afwezig was; zijn verhaal over Orestes' optreden tijdens Menelaüs' afwezigheid lijkt Telemachus een voorbeeld te stellen. Nestor geeft Telemachus de raad niet te lang van huis weg te blijven nu hij zijn bezittingen aan de vrijers heeft overgelaten. Toch moet hij eerst bij Menelaüs in Sparta langs om hem naar recentere informatie te vragen.

Telemachus bij Menelaüs

*Od. IV. 59-116**

Telemachus en Pisistratus, de zoon van Nestor die hem vergezelt, vergapen zich aan de pracht en praal in Menelaüs' paleis. Menelaüs heeft - net als Odysseus – veel moeten doorstaan voordat hij al deze bezittingen naar huis heeft kunnen brengen. Nog onbekend met de identiteit van Telemachus en Pisistratus, vertelt hij over zijn reis, en over de moord op zijn broer Agamemnon. Ten slotte staat hij stil bij het lijden van Odysseus, van wie hij niet weet of hij nog in leven is. Telemachus krijgt geen antwoord op de belangrijkste vraag die hij heeft aangaande zijn vader.

Godenvergadering

*Od. V. 1-42**

Athena herinnert de goden eraan dat Odysseus zich nog steeds bij Calypso bevindt, die hem belet naar huis terug te keren. Voorts maakt zij melding van het feit dat de vrijers van plan zijn Telemachus bij terugkeer te doden. Zeus wijst Athena erop dat het haar wil was dat Odysseus na zijn thuiskomst wraak zou nemen op de vrijers. Hij draagt Athena op Telemachus te begeleiden zodat hij veilig thuiskomt. Hermes geeft hij opdracht om aan Calypso te laten weten dat zij Odysseus moet laten gaan. Odysseus zal het land der Phaeaken bereiken. Dezen zullen hem met veel geschenken thuis brengen, waar hij met zijn dierbaren zal worden herenigd. Zo beschikken de goden over het verloop van de reis van de vader én de zoon.

Odysseus en Calypso

Od. V. 151-227

Odysseus verlangt naar huis; Calypso treft hem in tranen aan. Zij wil hem conform het besluit van de goden laten gaan. Hij moet een vlot bouwen; zij zal zorgen voor proviand, kleding en een gunstige wind. Odysseus toont zijn karakteristieke slimheid wanneer hij Calypso beticht van boos opzet. Hij wil Calypso een eed laten zweren dat zij niets kwaads in de zin heeft; zij weet hem gerust te stellen. Na de maaltijd zegt Calypso tegen Odysseus dat hij wel bij haar zou blijven wanneer hij wist hoeveel lijden hem nog te wachten staat; zij is als godin zeker niet de mindere van de sterflijke Penelope naar wie hij zozeer verlangt. Odysseus bevestigt dat, maar wil niettemin alles trotseren om thuis te komen. Ook die nacht slapen Odysseus en Calypso met elkaar.

Odysseus en Athena

*Od. XIII. 185-286**; *Od. XIII. 287-328*

Thuis op Ithaca wordt Odysseus wakker. Door de nevel waarmee Athena hem heeft omhuld om hem voor vroegtijdige herkenning te behoeden herkent hij zijn land niet. Athena nadert hem in de gedaante van een jonge man. Odysseus vraagt haar waar hij is; Athena onthult dat het Ithaca betreft.

Onbekend met de identiteit van zijn gesprekspartner vertelt de slimme Odysseus een onwaar verhaal over zijn herkomst. Nu onthult Athena haar identiteit en stelt zij voor over te gaan tot het beramen van plannen. Athena draagt Odysseus op zijn identiteit vooralsnog te verbergen en te verduren wat hem te wachten staat. Odysseus herkent in haar de godin die hem vroeger altijd beschermd heeft.

Athena en Odysseus maken het plan

*Od. XIII. 374-440**

Athena spoort Odysseus aan na te denken hoe hij de vrijers in het paleis te lijf zal gaan. Odysseus uit zijn erkentelijkheid voor de bijstand die hij van haar ontvangt, en vraagt haar een plan te beramen en hem te blijven bijstaan. Athena's plan is cruciaal voor de verdere loop van het verhaal: Odysseus zal voor iedereen onherkenbaar blijven doordat zij hem het uiterlijk van een oude man zal geven. Hij moet naar de zwijnenhoeder Eumaeus toegaan; zij zal naar Sparta gaan om Telemachus naar huis te begeleiden. Odysseus reageert verbaasd: waarom moest Telemachus op reis om informatie te halen die Athena hem had kunnen geven, terwijl thuis zijn bezittingen werden verbrast? Athena stelt hem gerust: zijzelf heeft Telemachus begeleid opdat de jongen zijn naam kon vestigen. Hoewel de vrijers een aanslag op hem beramen, zal hem niets overkomen. Zij geeft Odysseus het uiterlijk van een oude man en gaat Telemachus uit Sparta ophalen.

Telemachus vertrekt uit Sparta

*Od. XV. 64-94**

Telemachus verlangt huiswaarts te keren. Menelaüs stemt in en wil hem geschenken en een passend afscheid geven. Telemachus, die zich bewust is van het feit dat hij zijn paleis onbeheerd heeft achtergelaten, weet Menelaüs te overtuigen hem zo spoedig mogelijk te laten gaan.

Telemachus en Odysseus in de hut van Eumaeus

Od. XVI. 1-39; *Od. XVI. 40-171**; *Od. XVI. 172-224*; *Od. XVI. 225- 321**

Telemachus keert veilig op Ithaca terug en komt in de hut van Eumaeus aan; zijn behouden thuiskomst is voor Eumaeus al niet meer verwacht, net als later die van Odysseus. Vader en zoon ontmoeten elkaar. Odysseus is voor Telemachus aanvankelijk een onherkenbare vreemdeling. Telemachus schetst de penibele situatie in het paleis en stuurt Eumaeus weg om zijn behouden thuiskomst aan Penelope te melden. Athena zegt tegen Odysseus dat hij zijn zoon op de hoogte moet stellen van hun plan om de vrijers te doden, en geeft hem zijn eigen uiterlijk terug. Odysseus weet met moeite Telemachus te overtuigen dat hij echt zijn vader is. De kritische houding van Telemachus herinnert aan die van Odysseus in boek XIII. Odysseus vertelt over zijn thuisreis, en maakt melding van het plan om met behulp van Athena en Zeus de vrijers te straffen. Odysseus zal in de gestalte van een bedelaar door Eumaeus naar het paleis gebracht worden. Op instigatie van Athena zal Odysseus Telemachus een wenk geven als de wapens uit het megaron verwijderd moeten worden; een paar wapens moeten voor eigen gebruik achter de hand gehouden worden. Niemand mag weten dat Odysseus weer in het land is; de loyaliteit van het personeel zal op de proef gesteld worden.

Telemachus en Penelope

*Od. XVIII. 214-243**

Penelope is niet op de hoogte van de ontwikkeling die Telemachus op reis heeft doorgemaakt, en evenmin van de afspraken tussen Odysseus en Telemachus. Zij bekritiseert Telemachus omdat hij heeft nagelaten op te treden toen de als bedelaar vermomde Odysseus werd aangevallen.

Telemachus pareert dat hij wel degelijk in staat is onderscheid te maken tussen goed en kwaad, maar onderinvloed van de omstandigheden niet altijd in staat is om de juiste beslissingen te nemen.

Odysseus en Euryclea

*Od. XIX. 386-396**; *Od. XIX. 467-502**

De oude Euryclea gaat de voeten van de vermomde Odysseus wassen. Hij vreest dat zij hem aan een litteken op zijn been zal herkennen, wat ook gebeurt. Zij wil Penelope hierop wijzen, maar Athena

leidt de aandacht van Penelope af. Odysseus zorgt dat Euryclea medewerking zal verlenen aan het geheime plan.

Telemachus en de wedstrijd met de boog

*Od. XXI. 101-139**

De wedstrijd met de boog neemt een aanvang; Penelope is de prijs voor degene die de boog weet te spannen. Telemachus beweert dat hij zijn verstand kwijt is: zijn moeder zal met een ander trouwen en het paleis verlaten, en hijzelf zit maar te lachen. Ook hij wil de boog wel proberen. Hij plaatst de bijlen waar doorheen geschoten moet worden, en beproeft de boog, die hij had weten te spannen als Odysseus hem zijn pogingen niet had laten staken. Telemachus beweert dat hij er te jong en te zwak voor is, maar neemt de regie over de wedstrijd in handen, en nodigt de vrijers uit een poging te ondernemen.

Odysseus en de boog

Od. XXI. 273-310; Od. XXI. 311-375; Od. XXI. 376-434**

Wanneer het een aantal vrijers niet gelukt is de boog te spannen, wil de vermomde Odysseus ook een poging wagen. De vrijers protesteren, bang dat het hem lukt de boog te spannen. Penelope wil niet dat de bedelaar achtergesteld wordt; er is geen reden tot angst, daar zij zeker niet met hém zal trouwen. Telemachus interrumpeert: hij is degene die beslist wie die boog ter hand gesteld wordt. Hij stuurt Penelope naar haar kamer. Verbaasd trekt Penelope zich terug en huilt om Odysseus. Telemachus spoort Eumaeus aan het protest van de vrijers te negeren en de boog aan Odysseus te geven. In opdracht van Telemachus laat Eumaeus Euryclea de deuren van de vrouwenvertrekken sluiten. Philoetius sluit de poort af. Odysseus neemt tot ontzetting van de vrijers de booggeroutineerd in handen en weet hem te spannen. Zeus laat een donderslag weerklinken; Odysseus pakt een pijl en schiet deze dwars door de bijlen. Op een teken van Odysseus bewapent Telemachus zich en stelt zich aan de zijde van zijn vader op.

Odysseus en Telemachus doden de vrijers

Od. XXII. 1-42; Od. XXII. 43-78; Od. XXII. 79-107; Od. XXII. 270-309*; Od. XXII. 433-479**

Nu de wedstrijd is afgelopen kondigt Odysseus een nieuw doel aan: hij richt een pijl op Antinoüs en schiet hem door zijn hals. De vrijers raken in paniek. Odysseus maakt zich bekend en roept de vrijers op te vechten. Menige vrijer sneuvelt onder de handen van Odysseus en Telemachus. De vloer van de paleiszaal stroomt over van het bloed van de vluchtende vrijers. Odysseus laat Telemachus en Eumaeus de lijken bergen en het paleis schoonmaken. Daarna moeten de slavinnen die met de vrijers geslapen hebben, gedood worden. Telemachus wil dat ze oneervol sterven en hangt hen op. Melantheus wordt gruwelijk verminkt, waarmee de wraak is voltooid.

Odysseus en Penelope herenigd

Od. XXIII. 1-84; Od. XXIII. 85-140; Od. XXIII. 141-204*; Od. XXIII. 205-246*

Euryclea kan Penelope er nauwelijks van overtuigen dat Odysseus thuis is en de vrijers gedood heeft. Pas wanneer zij vertelt dat ze het litteken herkend heeft, is Penelope bereid mee te gaan naar het megaron. Penelope benadert Odysseus aarzelend, wat haar op een verwijt van Telemachus komt te staan. Odysseus gunt Penelope haar terughoudendheid en bespreekt met Telemachus de gevolgen van de slachting onder de vrijers. Hij krijgt van Athena zijn schoonheid terug. Nu verwijt ook hij Penelope haar terughoudend optreden. Hij dreigt alleen te gaan slapen. Penelope stelt Odysseus op de proef door Euryclea te verzoeken het bed buiten de kamer neer te zetten. Haar woorden treffen Odysseus diep: hij vertelt hoe hij ooit zelf het bed in de kamer verankerd heeft. Nu Penelope door dit teken haar echtgenoot herkent, vliegt ze hem om de hals en vraagt hem haar te vergeven: zij wilde niet misleid worden. Huilend omhelzen Odysseus en Penelope elkaar. Athena laat deze nacht extra lang duren.

Suggesties voor verdere lectuur

- ALDEN, M. (1987) 'The Role of Telemachus in the Odyssey', *Hermes* 115, 129-37
- AUSTIN, N. (1969), 'Telemachus Polymechnus', *CA* 2, 45-63
- CLARKE, H.W. (1963), 'Telemachus and the "Telemacheia"', *AJP* 84, 129-45
- ECKERT, CH.W. (1963), 'Initatory Motifs in the Story of Telemachus', *CJ* 59, 49-57
- HALVERSON, J. (1986), 'The Succession Issue in the Odyssey', *G&R* 33, 119-28

- HOFFER, S.E. (1995), 'Telemachus' "Laugh" (*Odyssey* 21.105): Deceit, Authority and Communication in the Bow Contest', *AJP* 116, 515-31
- JONG, IRENE J.F. DE (1992), *In betovering gevangen. Aspecten van Homerus' vertelkunst*, Amsterdam
- KLINGNER, F. (1964), 'Über die vier ersten Bücher der Odyssee', in K. Bartels, *Studien zur griechischen und römischen Literatur*, Zürich, 39-79
- LATA CZ, JOACHIM. (1991), *Homerus: de eerste dichter van het Avondland*, Nijmegen [Vert. van: Homer. *Der erste Dichter des Abendlands*, München/Zürich, 1989 2]
- MURGNAGHAN, S. (1986), *Disguise and Recognition in the Odyssey*, Princeton
- OLSEN, S.D. (1994), 'Telemachus' Laugh (*Od.* 21.101-105)', *CJ* 89, 369-72
- ROSE, G.P. (1967), 'The Quest of Telemachus', *TAPA* 98, 391-98
- RUIJGH, C.J. (2003), 'De datering van het Homerische epos en de 'datering' van de Homerische heroënw ereld', *Lampas* 36.1, 42-61

Website

- www.gltc.leidenuniv.nl (> Onderwijsmateriaal > Homerus, *Ilias* en *Odyssee*) Voor Telemachus-receptie, zie:
- REID, JANE DAVIDSON & CHRIS ROHMANN (1993), *The Oxford Guide to Classical Mythology in the Arts, 1300-1990s*, New York/Oxford: Oxford University Press (2 vols.)

Vaardigheden

De kandidaat kan begripsvragen over de thematiek en over teksten uit het pensum beantwoorden en zijn antwoorden desgevraagd onderbouwen met citaten uit de voorliggende tekst(en) (**eindterm 5+6**).

De kandidaat kan in een Griekse tekst uit het pensum elementen aanwijzen die de opbouw en de samenhang van die tekst zichtbaar maken (**eindterm 2**).

De kandidaat kan een passage van een voorliggende tekst uit het pensum parafraseren en daarmee de essentie ervan weergeven (**eindterm 7+8**).

De kandidaat kan inhoudelijke verschillen en overeenkomsten aangeven en toelichten tussen een Griekse tekst uit het pensum en een vertaling hiervan (**eindterm 3**).

De kandidaat kan kenmerkende verschillen, die samenhangen met verschillen tussen het Griekse en het Nederlandse taalsysteem, aangeven en toelichten aan de hand van een Griekse tekst uit het pensum en een vertaling hiervan. De vragen kunnen grammaticale en stilistische aspecten betreffen, mits in dienst van het tekstbegrip (**eindterm 4**).

De kandidaat kan vertaalde Griekse of Latijnse teksten die inhoudelijk verwant zijn met of aansluiting hebben bij de thematiek van het pensum vergelijken met teksten uit het pensum, en een beargumenteerde toelichting geven op overeenkomsten en verschillen (**eindterm 13**).

De kandidaat kan vorm en inhoud van een tekst/afbeelding uit latere tijd die inhoudelijk verwant is met of aansluiting heeft bij de thematiek op hoofdpunten kritisch vergelijken met teksten uit het pensum en een beargumenteerde toelichting geven op overeenkomsten en verschillen (**eindterm 14**).

De kandidaat kan - eventueel met behulp van nadere aanwijzingen met betrekking tot omvang en te gebruiken (typen van) argumenten - een gegeven stelling met betrekking tot de inhoud van een gelezen tekst beargumenteerd verdedigen of bestrijden. N.B. de globale inhoud van de pensumteksten wordt bekend verondersteld (**eindterm 15**).

3 Genre en Tekstsoort

Het epos is een lang verhalend gedicht geschreven in de dactylische hexameter. Het verhaalt over helden in het verleden, waarbij goden meestal ook een belangrijke rol spelen; zij sturen de handeling en/of nemen deel aan die handeling. De bekendste epische teksten die over zijn uit de oudheid zijn in het Grieks de *Ilias* en de *Odyssee* van Homerus, en in het Latijn de *Aeneïd* van Vergilius (eerste eeuw v. Chr.). Naast de Homerische epen moeten er nog andere epen geweest zijn over andere episoden uit de Trojaanse oorlog of over andere thema's, zoals het Thebaanse koningshuis. Het Homerische epos is het eindproduct van een lange traditie van orale zangkunst. Deze traditie ontstond in de Myceense tijd (1400 - 1200 v. Chr.). Rondtrekkende beroepszangers ('asidsi') droegen onder begeleiding van een snareninstrument epische gedichten voor aan vorstenhoven en bij feesten. Toen

in de elfde eeuw talrijke Grieken een nieuwe woonplaats vonden in Klein-Azië, werd de traditie daar voortgezet, eerst door Aeolische, later door Ionische zangers. Zo ontwikkelde zich in de loop der eeuwen een epische kunsttaal, die niet correspondeert met enig gesproken dialect. In het Homerische epos hebben we te maken met een alwetende verteller die zelf geen rol speelt in het verhaal. Zijn alwetendheid blijkt uit het feit dat hij de afloop van het verhaal en de gedachten van de personages kent. Deze alwetendheid wordt gepresenteerd als het resultaat van zijn 'samenwerking' met de Muze. Naast de verteller zijn ook de personages zelf veelvuldig aan het woord. De *Ilias* bestaat voor bijna de helft, de *Odyssee* zelfs voor meer dan de helft uit directe rede. De verteller levert maar zelden expliciet commentaar op de handeling, maar zijn hand blijkt wel duidelijk uit manipulaties van de vertelling. Zo kan hij - of zijn personage - vooruitlopen op het verhaal (*prospectie*) of teruggrijpen op een eerdere gebeurtenis (*retrospectie*). Een zeer typerend onderdeel van het antieke epos is de vergelijking, die normaal gesproken bestaat uit (1) afgebeelde, (2) beeld, en (3) punt van overeenkomst. Dit punt van overeenkomst bestaat meestal, maar niet noodzakelijk, uit een woordelijke overeenkomst. Bij de interpretatie van een vergelijking kan men onderscheid maken tussen de primaire functie (illustratie van een onderdeel van het verhaal) en verschillende secundaire functies (aan de vertelling toegevoegde waarde, zoals pathos, vooruitwijzing, leitmotiv).

Vaardigheden

De kandidaat kan in een voorgelegde tekst uit het pensum de genrekenmerken benoemen en deze kennis toepassen bij het interpreteren van de tekst (eindterm 10b).

De kandidaat kan in een voorgelegde tekst uit het pensum de kenmerken van de tekstsoort benoemen en deze kennis toepassen bij het interpreteren van de tekst (eindterm 10a). De kandidaat kan aan de hand van een tekst uit het pensum de literaire technieken en verteltechnische en stilistische middelen benoemen en deze kennis toepassen bij het interpreteren van de tekst (eindterm 11). Van de door de CEVO voorgeschreven stilistische en verteltechnische middelen zijn de volgende voor dit pensum relevant:

- afgebeelde (= de realiteit waarnaar het beeld in een vergelijking verwijst)
- alwetende verteller
- beeld (= datgene wat in een vergelijking naar de realiteit verwijst)
- dactylische hexameter
- enjambement
- epitheton ornans
- formule
- homerische vergelijking
- metrische effecten van de afwisseling dactylus - spondee
- pathos
- prospectieve elementen
- punt van overeenkomst (tussen beeld en afgebeelde)
- retrospectieve elementen
- typische scène
- vergelijking
- versnelling/vertraging
- vertellerscommentaar
- vertelperspectief
- verteltempo
- verteltijd/vertelde tijd

B Cultuurreflectie

1 Rond de auteur

Het is niet zeker wanneer *Ilias* en *Odyssee* hun definitieve vorm hebben gekregen. Dateringen lopen uiteen van de negende tot de zevende eeuw v. Chr. De epen staan per traditie op naam van Homerus; over de dichter achter deze naam is nauwelijks iets bekend.

Al in de oudheid wist men niet waar Homerus zou hebben geleefd en of *Ilias* en *Odyssee* allebei van zijn hand waren. Sinds de achttiende eeuw is hier nog de zogeheten 'Homerische kwestie' bijgekomen: de controverse tussen de Analytici, die op grond van interne inconsistenties in de beide werken van oordeel zijn dat de *Ilias* en *Odyssee* zoals wij die hebben een amalgaam zijn van kortere, door verschillende dichters afzonderlijk gecomponeerde gedichten, en de Unitariërs, die in de eenheid

en samenhang die beide werken vertonen aanleiding zien om uit te gaan van één briljante dichter die zowel de *Ilias* als de *Odyssee* gecomponeerd heeft. Sinds de jaren dertig van de vorige eeuw heeft in vervolg op door Milman Parry geïnstigeerd onderzoek de opvatting postgevat dat de *Ilias* en *Odyssee* in een traditie staan van voordrachten, die in een nog schriftloze cultuur oraal gecomponeerd zijn middels terugkerende elementen - verzen, versdelen (*formules*) en scènes (zgn. *typische scènes*). Daarbij moet men zich geen improvisatie of recitatie voorstellen, maar iets daartussen in: met iedere voordracht ontstond er weer een nieuw gezang, waarbij evenwel de verhaaltstof in grote lijnen vaststond en waarbij een zanger ook gedurende vele jaren aan eenzelfde zang kon schaven. Een van deze zangers is mogelijk Homerus geweest.

2 De rol van de goden

De Homerische goden leven op de Olympus. Ze zijn onsterfelijk en verouderen niet. Ze zijn antropomorf, handelen als mensen en vertonen menselijke emoties (bijv. boosheid, medelijden). Zeus is hun oppergod: de anderen zijn ondergeschikt aan hem. Boven de goden staat nog het lot. De goden volgen de gebeurtenissen bij de stervelingen en grijpen daarbij van tijd tot tijd in. Ze kunnen aan mensen verschijnen (meestal in menselijke gedaante), hun gedachten meegeven of moed inblazen en hen verfraaien en misleiden. In de *Odyssee* is het vooral Athena die als een soort beschermengel Odysseus en Telemachus voortdurend met raad en daad terzijde staat en indien nodig als een regisseur de loop de gebeurtenissen stuurt. De goden kunnen de stervelingen ook ellende bezorgen; dit gebeurt niet willekeurig, maar in overeenstemming met iemands lot. Daarnaast kunnen mensen zich door hun eigen gedrag problemen bezorgen. Zo haalt Odysseus door het verblinden van de Cycloop zich de vijandschap en tegenwerking van Poseidon op de hals.

3 Cultuur-historische context

In de periode van ca. 1600-1200 v. Chr. bloeide op het Griekse vasteland de Myceense beschaving. Resten van versterkte burchten uit die periode zijn gevonden in onder meer Mycene, Tiryns en Pylos. De paleizen bestonden uit een complex van gebouwen rond een megaron. Intensieve contacten met Kreta blijken uit de beeldende kunst en ook uit het schrift: de Grieken op het vasteland hadden een schriftvorm overgenomen van de Kretenzers en aangepast aan de behoeften van het Grieks. Dit lettergrepschrift, het zogenaamde Lineair-B, werd slechts door weinigen beheerst en uitsluitend gebruikt voor administratieve doeleinden. Vanaf omstreeks 1200 komt er een einde aan de Myceense beschaving, mogelijk mede door vanuit het noorden binnentrekkende Doriërs. Een deel van de bevolking wordt over zee gedreven en vestigt zich op de kust van Klein-Azië. De vanuit de paleizen door een wanax (ἀναξ) sterk centraal bestuurd staten vallen uiteen; ervoor in de plaats komen kleinere verbanden, waarin rijke grondbezitters de boventoon voeren en de vorst (basileúōE), afkomstig uit hun midden, als een *primus inter pares* zijn gezag uitoefent. De oikos (οἶκος) vormt de sociaal-economische basiseenheid in deze maatschappij. Van deze periode (ca. 1200-800) weet men betrekkelijk weinig, vandaar de naam 'Donkere Eeuwen'. Wel is bekend dat naast het brons van de Myceense beschaving het ijzer als gebruiksmateriaal zijn intrede doet. De kennis van het schrift is met de val van de Myceense paleizen verloren gegaan, maar rond 800(?) v. Chr. wordt er een nieuw schrift in gebruik genomen, overgenomen van de Phoeniciërs. Als de Trojaanse oorlog werkelijk heeft plaatsgevonden, moet dat aan het einde van de Myceense beschaving geweest zijn. Door de lange ontstaansgeschiedenis komen in de Homerische epen vele elementen uit de daarop volgende perioden voor. Heinrich Schliemann heeft vanaf 1870 met zijn opgravingen in Hissarlik en in Mycene de aanzet gegeven tot de archeologische ontsluiting van de Myceense beschaving.

Vaardigheden

De kandidaat kan aan de hand van een voorgelegde tekst of citaat vragen beantwoorden over het leven van Homerus voor zover dit van belang is voor het juiste begrip van de thematiek en de teksten uit het pensum (eindterm 9). De kandidaat is op de hoogte van de cultuur-historische context waarin de tekst van Homerus gefunctioneerd heeft, en kan deze kennis toepassen bij het beantwoorden van vragen naar aanleiding van een voorgelegde tekst (eindterm 12).

C Taalreflectie

1 Metriek

- dactylische hexameter (incl. synizese; de cesuren worden niet bekend verondersteld)

2. Taal

2.1 Algemeen

- niet-gecontraheerde vormen (âstea)
- h ook na e, i, r (TroíhOE)
- vormen met dubbele en met enkele medeklinker (kússe en kúsen)
- aīéí = ā éí
- ēOE = eīOE
- ēní̄ = ēn
- ke(n) = ân

2.2 Verbum

- facultatief gebruik van het augment (plágqÆh)
- tmesis (katá ... h̄sÆion)
- uitgang -hai / -eai i.p.v. -|h / ei (2e ps. sg. med.) (píÆhai)
- infinitivus uitgangen -(e)men / -(e)menai (dómenai)
- iteratief suffix -sk-

2.3 Nomen

- uitgangen:
- gen.sg. o-decl.: -oio i.p.v. -ou (dómoio)
- dat. pl. a-decl.: -|hsi(n) (pét|hsi)
- dat. pl. o-decl.: -oisi(n) (dóloisi)
- dat. pl.: gem. decl.: -essi(n) (sth̄ Æessi)
- verbuiging van ZeúOE
- verbuiging van nh~uOE (= At. na~uOE)
- suffixen -de, -Æen, -Øi

2.4 Pronomina

- pronomen personale: toi, ōi, min
- het latere lidwoord met functie van pronomen demonstrativum
- pronomen relativum beginnend met t-
- pronomen possessivum: ,oOE

2.5 Syntaxis

- bijwoordelijk gebruik van voorzetsels
- infinitivus pro imperativo
- te in relatieve bijzinnen met algemene strekking
- voorzetsels in anastrofe

Vaardigheden

De kandidaat kan een dactylische hexameter scanderen en zo mogelijk de relatie leggen tussen het metrum en de orale traditie. B De kandidaat kan een ongeziene authentieke tekst vertalen, die qua aard, moeilijkheid en - indien mogelijk - qua thematiek nauw aansluit bij de gelezen teksten. Hierbij worden de in de syllabus genoemde - in het pensum frequent voorkomende - morfologische, syntactische en stilistische verschijnselen bekend verondersteld. Tevens wordt bij de annotatie de omschrijving van de CEVO (zie Gele Katern 2002, nr. 25/26) van de minimumkennis op het gebied van morfologie, syntaxis en stilistiek als uitgangspunt genomen

(eindterm 1).

Bijlage 3

Syllabus commissie-examen Grieks 2006

Kernauteur: Herodotus

Genre: historisch proza

Titel: Diplomatiek en intermenselijk verkeer in de Griekse wereld

Aanbevolen editie: C. Hude, OCT, Oxford 19273

Tekstreflectie

1 Thematiekl

In de aanhef van zijn werk vertelt Herodotus dat het doel van zijn werk, naast het vermelden van grootse daden van Grieken en niet-Grieken, zal zijn het beschrijven van de oorzaak waardoor zij met elkaar in oorlog raakten. Het pensum laat zien hoe verschillen in aard en gevoel van eigenwaarde van de volkeren en stadstaten die bij dit conflict betrokken zijn aan het licht komen bij, en hun invloed hebben op, de contacten tussen de verschillende partijen. Niet alleen in officiële contacten spelen aard en gevoel van eigenwaarde een rol. Ook bij persoonlijke contacten blijken deze van belang te zijn. Het pensum biedt tevens de mogelijkheid in te gaan op de door de partijen of personen in de diverse situaties gehanteerde argumenten.

2 Pensum

(De met een asterisk gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen)

A Teksten uit Herodotus

Prooimion en Vrouwenroof

1.0*; 1.1-5*

Na het prooimion waarin Herodotus het karakter en het onderwerp van zijn werk uiteenzet, vertelt hij eerst, voordat hij zijn eigenlijke verhaal begint, een versie over de oorsprong van de vijandschap tussen Grieken en niet-Grieken die ontleend is aan Perzische en Phoenicische bronnen. Deze bronnen vertellen hoe Grieken en niet-Grieken in het verre verleden over en weer elkaars vrouwen roven. *Verantwoording*

De roofverhalen laten zien hoe Grieken én niet-Grieken beiden vanuit dezelfde motieven tot dezelfde daden kunnen komen. Ze laten ook zien hoe belangrijk het is vast te stellen wat de bron van een verhaal is.

Darius en de Scythen

4.118-128*, 130-136*

De Scythen onderhandelen met hun buren om een gezamenlijk front te maken tegen de dreiging van de Perzen. Slechts enkele volkeren willen hen steunen, de andere geven de Scythen de schuld van de aanval van de Perzen. Daarop proberen de Scythen, in twee groepen, de Perzen zo ver mogelijk van huis te lokken zonder een slag aan te gaan.

De Perzen sturen, omdat ze niets begrijpen van de tactiek van de Scythen een gezant naar hun koning Idanthyrsos en stellen hem voor aarde en water te geven (ten teken van overgave) of de strijd aan te gaan. De koning legt de Perzen uit waarom hij voortdurend rondtrekt en geeft te kennen zich niet te willen onderwerpen aan de Perzen; hij biedt in plaats van aarde en water andere, nogal onduidelijke geschenken aan. De Perzen beraden zich over de betekenis van de geschenken en beseffen dan dat de Scythen een spelletje met hen spelen. Ze trekken zich stiekem terug.

Verantwoording

De confrontatie van de Perzen met de Scythen laat zien hoe verschillende volken ieder op hun eigen manier reageren, vaak tot verbazing en verwarring van het andere volk.

Perzisch optreden in Paionië en Macedonië

5.11*, 12-13, 14-15*

Darius heeft in Sardes een merkwaardige ontmoeting met twee Paioniërs, Pigres en Mastyes. Ze zoeken contact met Darius, omdat ze de macht over de Paioniërs willen krijgen, maar hun poging heeft een ongewild resultaat. Darius geeft zijn generaal Megabazos opdracht de Paioniërs te

deporteren en in te lijven in het Perzische rijk. Omdat zij de Perzische aanval verkeerd beoordelen, worden ze gemakkelijk verslagen; een deel van hen wordt gedeporteerd.

5.17*, 18-20, 21*

Na de onderwerping van de Paioniërs stuurt Megabazos gezanten naar de Macedonische koning Amyntas om overgave aan de Perzen te eisen. De Perzische gezanten krijgen direct hun zin, maar bij de afsluitende maaltijd overschrijden ze alle fatsoensnormen. Alexander, de zoon van de koning, treedt dan hard op. Als de Perzen later verhaal komen halen, wordt de zaak door Alexander afgekocht.

Verantwoording

Het verhaal van Pigres en Mastyes laat zien hoe (grote) historische gebeurtenissen van toevallige ontmoetingen kunnen afhangen. De plannen van het tweetal, ingegeven door tirannieke aspiraties, krijgen een voor de Paioniërs onaangenaam vervolg.

Het verhaal van de Perzische gezanten bij Amyntas laat zien dat fatsoensnormen altijd gerespecteerd dienen te worden, ook door een overwinnende partij, en dat overtreding daarvan hard gestraft kan worden.

Aristagoras in Sparta en Athene

5.36-38*, 49-51

Aristagoras, de tiran van Milete, besluit een opstand te ontketenen tegen de Perzische overheersers. Hij verwerft steun in Klein-Azië en gaat dan naar Sparta om een breder bondgenootschap tegen de Perzen tot stand te brengen. Tijdens de officiële audiëntie bij koning Kleomenes betoogt Aristagoras dat de Spartanen en de Ioniërs verwant zijn en dat de Perzen militair niets voorstellen. Verder spiegelt hij de Spartanen voor dat er in de Perzische hoofdstad Sousa veel rijkdom te vinden is. Als Kleomenes hem dan vraagt waar Sousa ligt, begaat Aristagoras een tactische blunder, waarna Kleomenes de audiëntie beëindigt.

Aristagoras geeft niet op en begeeft zich als smekeling naar het paleis van Kleomenes. In een privé-onderhoud probeert hij alsnog Spartaanse steun te verwerven, dit maal door Kleomenes geld aan te bieden. Optreden van Kleomenes' aanwezige dochter voorkomt succes.

5.96*, 97

Vanuit Sparta gaat Aristagoras naar Athene, waar op dat moment een sterk anti-Perzische stemming heerst. In zijn toespraak tot de volksvergadering komt Aristagoras weer met zijn verhaal over de grote Perzische rijkdom en de militaire zwakte; hij voegt eraan toe dat Milete als kolonie van Athene min of meer recht heeft op hulp. Hij krijgt zijn zin. Herodotus meldt dat het blijkbaar veel gemakkelijker was een grote massa te overtuigen dan één persoon. Hij meldt verder dat de Atheense steun aan de Ionische opstand voor Grieken en niet-Grieken het begin van alle ellende is geweest.

Verantwoording

De twee verhalen rond Aristagoras laten zien dat voor het welslagen van een verzoek de situatie waarin een gesprek plaatsvindt belangrijker kan zijn dan de gebruikte argumenten.

De Grieken zoeken steun voor hun coalitie tegen de Perzen in Argos en op Sicilië

7.145*, 148-152*

De dreigende opmars van Xerxes zorgt ervoor dat de Grieken hun onderlinge conflicten bijleggen en kiezen voor een gezamenlijk optreden. De Grieken sturen spionnen naar Sardes (waar Xerxes op dat moment is) en gezanten naar Argos, Sicilië, Kerkyra (Corfu) en Kreta. Over de positie van Argos in de Perzische oorlog bestaan drie varianten. De Argeërs zelf zeggen dat ze aarzelen vanwege een orakel in een nog slepend conflict met de Spartanen; ze besluiten daarom niet mee te doen. Een andere versie zegt dat de onpartijdigheid van Argos het gevolg is van een aantrekkelijk voorstel van Xerxes. Welke versie de juiste is, kan Herodotus niet zeggen, maar hij geeft wel zijn overwegingen. Hij hecht in ieder geval geen geloof aan de derde versie, waarin de Argeërs worden aangewezen als degenen die Xerxes opgeroepen hebben tegen de Grieken op te trekken.

7.157-162

De Grieken proberen op Sicilië de steun te krijgen van Gelon, de tiran van Syracuse. Ze doen een beroep op Griekse saamhorigheid in tijden van nood en waarschuwen dat de Perzen nog verder westwaarts zullen trekken. Hoewel Gelon niet onder de indruk is, stelt hij toch schepen en strijders ter beschikking, maar in ruil daarvoor eist hij het leiderschap over de Grieken op. De Spartaanse

deelnemer aan het gezantschap reageert woedend: de Spartanen zullen de leiding hebben en niemand anders. Gelon bindt iets in en stelt als uiterste bod voor dat de Spartanen de leiding over het landleger zullen hebben en zichzelf de leiding over de vloot of vice versa. De Atheense vertegenwoordiger grijpt dan in: met een beroep op de geschiedenis eisen de Atheners het commando ter zee op. Ze zijn eventueel bereid een Spartaans commando te accepteren, maar zeker geen commando van Syracuse. Gelon reageert boos. Bij zo weinig inschikkelijkheid kunnen ze beter maar meteen vertrekken. Hulp kunnen ze vergeten.

Verantwoording

De beide passages laten zien hoe ook in tijden van gevaar, waar het op saamhorigheid aankomt, blijkbaar toch het gevoel van trots en eigenwaarde een verstandige beslissing in de weg staat. Ze laten ook zien hoe argumenten ondergeschikt worden gemaakt aan gevoelens.

Mardonius biedt de Atheners een kans zich over te geven

8.133*, 136*, 140-144

Na de verpletterende nederlaag bij Salamis is Xerxes teruggekeerd naar Perzië. Zijn generaal Mardonius is in Griekenland achtergebleven en probeert de Grieken alsnog te onderwerpen. Hij stuurt Alexander, de zoon van de Macedonische koning Amyntas, naar Athene, in de veronderstelling de overige Grieken te kunnen onderwerpen als Athene eenmaal bondgenoot is geworden van de Perzen. Namens Mardonius biedt Alexander de Atheners aan dat Xerxes alles zal vergeven en vergeten, als ze zich nu overgeven. Hij herinnert hen er bovendien aan dat ze geen schijn van kans hebben tegen de Perzische overmacht. Bij de rede van Alexander zijn ook Spartanen aanwezig, die lucht hadden gekregen van het bezoek van Alexander. Uit angst dat de Atheners door de knieën gaan, dringen zij erop aan dat de Atheners volhouden; door hun schuld is de oorlog tenslotte begonnen. Ze bieden enige steun aan in de vorm van een veilig onderdak voor vrouwen en kinderen. Hun slotopmerking is een emotionele waarschuwing: barbaren kun je niet vertrouwen. De Atheners reageren eerst op Alexander. De Perzen hoeven niet op de medewerking van Athene te rekenen, omdat de vrijheid te veel waard is. Alexander krijgt het bevel te vertrekken. In hun reactie op het Spartaanse pleidooi wijzen de Atheners erop dat de Spartanen beter zouden moeten weten. Ze zullen zich echt niet overgeven aan de Perzen. Het vriendelijke aanbod van de Spartanen wordt afgewezen; ze hebben liever militaire steun.

Verantwoording

De gesprekken tussen Alexander, de Atheners en de Spartanen laten zien hoe hier argumenten wel degelijk beoordeeld worden. Toch spelen ook emoties een rol in de definitieve besluitvorming.

Een laatste poging van Mardonius

9.1-5*, 6-9, 10-14*

Na het teleurstellende bezoek van Alexander aan Athene begint Mardonius een tweede aanval op Athene. De Thebanen, die aan de kant van de Perzen staan, stellen een andere aanvalstechniek voor: omkopen van machtige Grieken in de steden om zo een vijfde colonne te mobiliseren. Mardonius laat zich niet van zijn plan afbrengen en trekt naar het inmiddels verlaten Athene. Hij stuurt een gezant naar de Atheners op Salamis met dezelfde boodschap als Alexander. Herodotus maakt dan een sprong in de tijd terug om te verklaren waarom de Atheners op Salamis zitten. Zij hoopten aanvankelijk dat de Spartanen zouden ingaan op het verzoek tot militaire steun. Als deze uitblijft en Mardonius inmiddels tot in Boeotië is gevorderd, steken de Atheners over naar Salamis. Ze sturen gezanten naar Sparta, maar de Spartanen stellen hun antwoord aan de gezanten uit en bouwen ondertussen verder aan een verdedigingsmuur op de Isthmos. Uiteindelijk sturen de Spartanen wel hulp, wanneer Chileos hen waarschuwt dat ondanks de muur een bondgenootschap van Atheners en Perzen zeer zeker tot de ondergang van de Peloponnesos zal leiden. Zonder de gezanten te informeren sturen de Spartanen een afdeling van 5000 Spartanen onder leiding van Pausanias op pad. De gezanten vertrekken de volgende dag met de boodschap dat ze een verbond zullen aangaan met de Perzen. Dan onthullen de Spartanen het sturen van de soldaten en geven ze openheid van zaken. De Argeërs informeren Mardonius over de komst van de Spartaanse troepen. Mardonius, die nog steeds hoopt op een verbond met de Atheners, verwoest Athene, maar laat de rest van Attica ongemoeid. Hij onderneemt nog één veldtocht naar het westen en verwoest de stad Megara.

Verantwoording Deze passage laat zien hoe de woorden van een wijze oude man bepalend kunnen zijn voor het optreden van een stad. Aanvankelijk weigeren de Spartanen iedere reactie op het

Atheense verzoek. De waarschuwing van Chileos doet hen beseffen dat hun eigen handelwijze misschien niet de juiste is.

De goedheid van Pausanias

9.78-79

Na de Perzische nederlaag bij Plataeae krijgt Pausanias bezoek van een van de bondgenoten, Lampon uit Aegina. Deze denkt dat hij een goed advies heeft voor Pausanias: Mardonius' lijk aan het kruis te slaan in ruil voor de schending van Leonidas' lijk bij Thermopylae. Uit Pausanias' reactie blijkt dat Lampon de situatie volkomen verkeerd inschat. Pausanias wijst het voorstel van de hand.

Verantwoording De korte ontmoeting tussen Lampon en Pausanias laat zien hoe belangrijk het is een situatie goed in te schatten. Hier begaat Lampon de fout te denken dat ook Pausanias handelt volgens de barbaarse gewoonte om het lijk van een overwonnen tegenstander te schenden.

'De verdanste bruid'

6.126, 127*, 128-130, 131*

In een uitweiding na de slag bij Marathon staat Herodotus stil bij het geslacht van de Alkmeoniden, die van verraad worden beschuldigd. Herodotus gelooft niets van dit verraad en laat zien dat de Alkmeoniden een oud en eerbiedwaardig geslacht zijn. De stamvader Alkmeon dankt zijn rijkdom aan de Lydische koning Croesus. Zijn zoon Megakles is beroemd geworden door het volgende verhaal. Kleisthenes, de tiran van Sikyon, wil voor zijn dochter de beste man. Hij nodigt daarom alle succesvolle Griekse vrijgezellen uit en wil hen gedurende een jaar testen op geschiktheid. In het jaar dat ze bij hem zijn, vraagt Kleisthenes naar hun afkomst en test hun fysieke, maar vooral hun sociale vaardigheden. De Athener Hippokleides blijkt de grote favoriet. Op de dag van bekendmaking van de bruidegom en het huwelijk organiseert Kleisthenes een groot feestmaal, waarbij Hippokleides begint te dansen. Kleisthenes grijpt in als Hippokleides naar zijn idee veel te ver gaat. Hippokleides wordt als kandidaat aan de kant gezet, waarna Kleisthenes bekendmaakt wie de gelukkige is: Megakles uit Athene. De overige kandidaten worden rijkelijk beloond voor de moeite. Herodotus besluit deze uitweiding met het noemen van enkele nakomelingen van Megakles.

Verantwoording

Dit verhaal laat zien dat tact en beoordelingsvermogen ook in de privé-sfeer van groot belang zijn.

B Teksten ter vergelijking 1)

Homerus, Ilias 9.220-430: Het gezantschap naar Achilles

Na een ruzie met de opperbevelhebber Agamemnon heeft Achilles zich teruggetrokken uit de strijd. De Grieken moeten het maar zonder hem doen. Hij klaagt zijn nood bij zijn moeder Thetis, die Zeus smeekt haar zoon te helpen. Zeus stemt ermee in de Trojanen te steunen totdat Agamemnon inziet dat hij fout zit. Als de Grieken de eerste zware verliezen lijden, besluiten ze een afvaardiging naar Achilles te sturen om hem te bewegen terug te keren in de strijd. Hier opgenomen is de rede van Odysseus en het antwoord van Achilles.

1) *De teksten ter vergelijking dienen om de thematiek of de betreffende passage van Herodotus te verdiepen, toe te lichten, reliëf te geven enz..*

Verantwoording

Dit verhaal laat zien hoe het gevoel van eer en eigenwaarde van Achilles sterker is dan de argumenten waarmee Odysseus komt aanzetten. Dat hij met zijn houding de Grieken nog verder in de problemen brengt, lijkt hem op dat moment niet te deren.

Thucydides, 5.84-116: De dialoog tussen Athene en Melos

Tijdens de Peloponnesische Oorlog plegen de Atheners een roofoverval op het neutrale eiland Melos. Aanvankelijk proberen de Atheners de Meliërs met argumenten te overtuigen dat het beter is ingelijfd te worden bij het Atheense imperium. Ondertussen ligt een Atheense oorlogsvloot gereed ...

Verantwoording

Deze passage laat de Atheners van hun slechtste zijde zien. De onderhandelingen lijken slechts voor de schijn gevoerd te worden, terwijl geweld de doorslag geeft. Als het antwoord van de Meliërs de Atheners niet zint, nemen ze het eiland met geweld in en slachten de gehele mannelijke bevolking af, de grootste oorlogsmisdaad uit de Atheense geschiedenis.

Aristophanes, Lysistrata 1072-1189:**Onderhandelingen met Lysistrata**

De vrouwen van Athene en Sparta protesteren tegen de voortdurende oorlog die hun mannen uitvechten. Om hun eisen kracht bij te zetten beginnen ze een seksstaking en bezetten ze de akropolis van Athene. Dit heeft de nodige frustratie en opwinding bij de mannen tot gevolg en als zij de hun opgelegde onthouding niet meer aankunnen, sturen de Spartanen en de Atheners een afvaardiging naar de leider van de vrouwen, Lysistrata. Omdat de nood bij de mannen erg hoog is, stemmen ze gemakkelijk in met de eisen van Lysistrata.

Verantwoording

In deze passage wordt het thema onderhandelen vanuit komisch perspectief belicht. Door hun seksuele behoeften gedreven zijn de mannen, bij wie blijkens de tekst ook fysiek de frustratie zichtbaar is, maar al te bereid de eisen in te willigen. Dit is een humoristisch voorbeeld dat laat zien hoeveel invloed de externe omstandigheden hebben op het gedrag van mensen.

Vaardigheden

De kandidaat kan begripsvragen over de thematiek en over teksten uit het pensum beantwoorden en zijn antwoorden desgevraagd onderbouwen met citaten uit de voorliggende tekst(en) (eindterm 5+6)

De kandidaat kan in een Griekse tekst uit het pensum elementen aanwijzen die de opbouw en de samenhang van die tekst zichtbaar maken (eindterm 2)

De kandidaat kan een passage van een voorliggende tekst uit het pensum parafraseren en daarmee de essentie ervan weergeven (eindterm 7+8)

De kandidaat kan inhoudelijke verschillen en overeenkomsten aangeven en toelichten tussen een Griekse tekst uit het pensum en een vertaling hiervan (eindterm 3)

De kandidaat kan kenmerkende verschillen, die samenhangen met verschillen tussen het Griekse en het Nederlandse taalsysteem, aangeven en toelichten aan de hand van een Griekse tekst uit het pensum en een vertaling hiervan. De vragen kunnen grammaticale en stilistische aspecten betreffen, mits in dienst van het tekstbegrip (eindterm 4)

De kandidaat kan vertaalde Griekse of Latijnse teksten die inhoudelijk verwant zijn met of aansluiting hebben bij de thematiek van het pensum vergelijken met teksten uit het pensum, en een beargumenteerde toelichting geven op overeenkomsten en verschillen (eindterm 13)

De kandidaat kan vorm en inhoud van een tekst uit latere tijd die inhoudelijk verwant is met of aansluiting heeft bij de thematiek op hoofdpunten kritisch vergelijken met teksten uit het pensum en een beargumenteerde toelichting geven op overeenkomsten en verschillen (eindterm 14)

De kandidaat kan - eventueel met behulp van nadere aanwijzingen met betrekking tot omvang en te gebruiken (typen van) argumenten - een gegeven stelling met betrekking tot de inhoud van een gelezen tekst beargumenteerd verdedigen of bestrijden. N.B. de globale inhoud van de pensumteksten wordt bekend verondersteld (eindterm 15)

3 Genre

De *Historiën* is het oudste overgeleverde Griekse geschiedwerk en om die reden noemt Cicero Herodotus' de vader van de geschiedschrijving'. Het is ook het oudste omvangrijke werk in proza. Zowel de titel *Historiën* als de indeling in negen boeken stammen uit later tijd. Herodotus stond in de traditie van de logografen (letterlijk: prozaschrijvers), die verhandelingen schreven op de gebieden van de genealogie, etnografie en geografie. De belangrijkste van deze logografen was Hecataeus van Milete, een oudere tijdgenoot van Herodotus. Het vernieuwende van Herodotus' geschiedwerk is onder andere gelegen in het feit dat hij niet een lokale geschiedenis schrijft, maar een universele. Het onderwerp van de *Historiën* is het gewelddadige conflict tussen Grieken en niet-Grieken. De hele hem bekende wereld komt - voor zover betrokken bij zijn thema - aan bod.

Op vele plaatsen in zijn werk - veelal buiten het hier gekozen pensum - maakt Herodotus opmerkingen over zijn historische methode. Bij zijn *istoriá* ('onderzoek') hanteert hij drie instrumenten: *o`yiOE* ('het zien'), *a`koh´* ('het horen') en *gnw´mh* ('het redeneren'). Dus in plaats van zijn informatie kant en klaar van de muzen te ontvangen, zoals de epische dichter, gaat hij zelf op onderzoek uit. Hij neemt ter plekke waar, legt zijn oor te luisteren bij mensen die iets gezien of meegemaakt hebben of een traditie kennen, en als deze informatiebronnen ontbreken probeert hij tot een reconstructie te komen door middel van redeneringen. Herodotus geeft soms zijn bronnen aan en

vermeldt verschillende versies van eenzelfde gebeurtenis. Soms zegt hij ook dat hij iets niet weet. Deze methode kenmerkt Herodotus als historisch onderzoeker.

4 Tekstsoort

Herodotus' geschiedwerk is narratief. Dit betekent dat we te maken hebben met een verteller die in de tekst een afspiegeling is van de historische auteur Herodotus. De verteller treedt soms naar voren om commentaar te leveren. Hij vertelt over de handelingen van historische personages, maar laat hen ook veelvuldig aan het woord. Via de woorden van de personages maakt de lezer/toehoorder kennis met hun visie op de gebeurtenissen, of in elk geval met de visie die Herodotus hun toeschrijft. De structuur van de *Historiën* als geheel is in principe chronologisch (Croesus, Cyrus, Cambyses, Darius, Xerxes), maar het hoofdverhaal wordt dikwijls onderbroken door historische, etnografische of geografische uitweidingen. Ook het hoofdverhaal zelf bestaat uit een aaneenschakeling van kleinere verhalen.

Herodotus maakt gebruik van de volgende tekststructurende middelen. Voor een uitgebreide lijst van stilistische middelen wordt verwezen naar de CEVO-minimumlijst (zie Gele Katern 2002, nr. 25/26); in het kader van de lectuur van Herodotus worden de volgende begrippen, kenmerken van gesproken taal, nader toegelicht:

- **'kop-staartverbindingen':**

herhaling van een hoofdwkwoord door een participium van hetzelfde werkwoord waardoor de verschillende informatieblokken (of: -blokjes) met elkaar verbonden worden (bijvoorbeeld: 5.12.4, ἡρσε τὸν ἰππὸν, ἄρσασα δέ ...);

- **epanalepsis:**

na een - kleine of grote - digressie wordt het hoofdverhaal weer opgepakt door woordelijke herhaling van (een deel van) het voorafgaande;

- **ringcompositie:**

aan het begin en het eind van een episode komen (woordelijke) overeenkomsten voor waardoor de episode als één informatieblok gepresenteerd wordt. In de periode van de oudheid die in het pensum centraal staat (zesde en vijfde eeuw v. Chr.) was men zich terdege bewust van de bijna magische kracht van het gesproken woord. In de vijfde eeuw waren het in het bijzonder de sofisten die zich richtten op het overreden van tegenstanders, belangrijk wanneer men met welke vorm van diplomatie dan ook iets wil bereiken. In de passages over de onderhandelingen tussen de Grieken en Gelon (uit boek 7) en die tussen de Grieken en Mardonius (uit boek 8 en 9) zijn voorbeelden te zien van 'retorica in de praktijk'. Plato en Socrates oordeelden negatief over de retorica: hun bezwaar was dat de retorica in tegenstelling tot de filosofie zich niet bezig hield met de waarheid. Aristoteles benaderde de welsprekendheid meer vanuit een empirisch wetenschappelijk standpunt. Hij vond dat het overredingsproces een menselijke en maatschappelijke realiteit was. Om deze overreding te bewerkstelligen gebruikte een spreker bepaalde middelen, drie in getal: ἡγοοῦ (gebruikmaken van argumenten die zijn ontleend aan het karakter van de spreker), πάροο (emoties in de strijd werpen om emoties op te roepen) en λόγοο (rationele argumentatie). Zelf gaf Aristoteles naast filosofische colleges ook onderwijs in retorica, omdat het niet genoeg is gelijk te hebben: men moet het ook krijgen. Volgens Aristoteles kan dit door een goede argumentatie, door psychologische beïnvloeding en doeltreffend en boeiend taalgebruik.

Voortbouwend op Aristoteles' inzichten werkte men de retorica uit tot een hecht systeem, dat tijdens de hellenistische periode verder werd ontwikkeld.

Vaardigheden

De kandidaat kan in een voorgelegde tekst uit het pensum de genrekenmerken benoemen en deze kennis toepassen bij het interpreteren van de tekst (eindterm 10b)

De kandidaat kan in een voorgelegde tekst uit het pensum de kenmerken van de tekstsoort benoemen en deze kennis toepassen bij het interpreteren van de tekst. Behalve de door de CEVO-minimumlijst gebruikte termen (zie Gele Katern 2002, nr. 25/26) worden de volgende termen bekend verondersteld: ἡγοοῦ, πάροο en λόγοο (eindterm 10a)

De kandidaat kan aan de hand van een tekst uit het pensum de literaire technieken en verteltechnische en stilistische middelen benoemen en deze kennis toepassen bij het interpreteren van de tekst (eindterm 11)

Cultuurreflectie

1 Leven van Herodotus

Herodotus is circa 484 v. Chr. geboren in Halicarnassus, een Griekse kolonie aan de westkust van Klein-Azië. We weten maar weinig over zijn leven. Hij verbleef waarschijnlijk een aantal jaren als balling op het eiland Samos. Hij besteedt in ieder geval veel aandacht aan dit eiland in zijn geschiedwerk. Hij maakte reizen (o.a. naar Egypte en de kust van de Zwarte Zee), waarbij het onduidelijk is in welke hoedanigheid: als handelaar of als onderzoeker. Hij verbleef waarschijnlijk ook geruime tijd in Athene, waar hij bevriend was met Pericles en Sophocles. Op latere leeftijd vestigde hij zich in Thurii in Zuid-Italië, waar hij stierf rond 425 v. Chr.

2 Historische context

De historische achtergrond waartegen de teksten van het pensum zich afspelen beslaat de zesde en de vijfde eeuw v. Chr. In de voorgaande eeuwen hebben de Grieken op het vasteland en op de westkust van Klein-Azië zich georganiseerd in *poleis*. Een *polis* is een klein gebied (bijvoorbeeld een bergdal, een kustvlakte of een eiland), waarvan de inwoners zich autonoom achten. Het bestuur van een dergelijke *polis* vindt plaats op twee niveaus: de volksvergadering van vrije mannen en een raad van aristocraten. De politieke macht is in handen van de aristocratie, die jaarlijks uit haar midden de magistraten kiest. Vanaf de achtste eeuw v. Chr. stichten de Grieken kolonies, vanwege toename van de bevolking. Deze kolonies worden vooral op de kusten van Middellandse en Zwarte Zee gesticht. Door de kolonisatie neemt de handel toe, waardoor binnen de *poleis* sociale spanningen ontstaan. De aristocraten worden rijker en machtiger, de handarbeiders worden economisch steeds afhankelijker van de aristocraten. Ook tussen de *poleis* onderling ontstaan spanningen. In de loop van de zevende/zesde eeuw v. Chr. grijpen tirannen, vaak met steun van militairen, her en der de macht in de *poleis*. Zij weten een tijdlang het volk aan zich te binden, door landverdeling en het instellen van culten en festivals, maar verliezen toch hun populariteit en worden uiteindelijk verdreven. De *poleis* op het Griekse vasteland en westelijker krijgen (al dan niet democratisch gekozen) zelfbestuur, die in Klein-Azië vallen vanaf 546 v. Chr. onder het bestuur van de Perzische vorst Cyrus, die zijn macht wenst uit te breiden naar het westen. De Perzen benoemen tirannen in deze *poleis* om ze onder de duim te houden. Cyrus' zoon Cambyses (529-522) verovert Egypte en andere delen van Noord-Afrika. Diens opvolger Darius (519-485) krijgt te maken met een opstand van de Griekse steden in Klein-Azië tegen zijn bewind, de Ionische opstand (499-494), waarbij de Ioniërs steun krijgen van Athene en Eretria. Deze steun vormt voor Darius en zijn zoon en opvolger Xerxes een goede aanleiding om Griekenland aan te vallen en in te lijven bij het Perzische rijk. De eerste expeditie (492 v. Chr.) ter verovering van Griekenland lijdt schipbreuk op het Athos-gebergte, de tweede (490) loopt uit op een Atheense overwinning in de slag bij Marathon. In de derde expeditie (480-479) wordt Xerxes wordt door de Grieken ter zee verslagen in de slag bij Salamis (480); hij keert dan zelf terug naar Perzië, maar laat een landleger achter onder Mardonius, dat in 479 door de Grieken wordt verslagen bij Plataeae. Wanneer ten slotte de Carthagers in dezelfde tijd (480), misschien in overleg met de Perzen, de Griekse kolonies op Sicilië aanvallen, verslaat Gelon, de vorst van Syracuse, hen in de vlakte van Himera. De Carthaagse invloed blijft vervolgens beperkt tot het westen van het eiland. Athene en verschillende andere Griekse steden roepen in de jaren 70 van de vijfde eeuw de Delisch-Attische Zeebond in het leven, een defensief verbond van Griekse *poleis* gericht tegen Perzische agressie. Athene neemt al snel de leiding en begint de bond steeds meer als een eigen imperium te zien. Dit leidt tot spanningen met Sparta, die eerst nog worden opgelost (446 v. Chr.), maar die door de activiteiten van Pericles ten voordele van de machtspositie van Athene toch uitmondten in de Peloponnesische Oorlog (431-404), tussen voornamelijk Athene en Sparta en hun beider bondgenoten. In deze oorlog trekt Athene uiteindelijk aan het kortste eind.

Vaardigheden

De kandidaat kan aan de hand van een voorgelegde tekst of citaat vragen beantwoorden over het leven van Herodotus voor zover dit van belang is voor het juiste begrip van de thematiek en de teksten uit het pensum (eindterm 9)

De kandidaat is op de hoogte van de cultuur-historische context waarin de tekst van Herodotus gefunctioneerd heeft, en kan deze kennis toepassen bij het beantwoorden van vragen naar aanleiding van een voorgelegde tekst (eindterm 12)

Taalreflectie

Hoewel het Ionisch en het Attisch beide tot dezelfde dialectgroep behoren, wijken ze op een aantal punten van elkaar af. De volgende verschillen worden bekend verondersteld.

Algemeen

- Het Ionisch heeft h, ook na r, i en e, waar het Attisch een lange a heeft: prh~gma (Attisch: pra~gma); 'Asíhn (Attisch: 'Asían)
- In het Ionisch blijft de aspiratie vaak achterwege (psilosis): a~ piknéontai (Attisch: ác-)
- In het Ionisch blijft contractie meestal achterwege: kaléei (Attisch: kalei~); e~déxao (Attisch: e~déxw); e,peo (Attisch: e,pou)
- Het Ionisch heeft in bepaalde gevallen k waar het Attisch een p heeft: k|h (Attisch: p|h); kou~ (Attisch: pou~)
- Het Ionisch heeft -ss- waar het Attisch -tt- heeft: cálassa (Attisch: cálatta); a~ pallásseo (Attisch: a~ palláttou)
- Het Ionisch gebruikt w~ n (Attisch: ou~n); e~OE (Attisch: ei~OE)
- toi~si (Attisch: toi~OE); p|h~si (Attisch: tai~OE)

Substantiva/adiectiva

- a-declinatie: gen.pl. op -éwn (Attisch: -w~ n); dat.pl. op -|hsi (Attisch: -aiOE)
- o-declinatie: dat.pl. op -oisi (Attisch: -oiOE)
- derde declinatie: gen.sg. van woorden en eigennamen op -euOE is -eoOE (Attisch: -ewOE); gen.sg. van woorden en eigennamen op -hOE is -eoOE (Attisch: -ouOE); gen.sg. van i-stammen is -ioOE (Attisch: -ewOE); nom./acc.pl. van onzijdige woorden op -oOE is -ea (bijvoorbeeld: o~ néidea, Attisch: o~ néidh)
- pollóOE (Attisch: polúOE); pollón (Attisch: polún)

Pronomina

- relativa: meestal met t (dezelfde vorm als het lidwoord: tou~ = lidwoord of ou~)
- personalia: h~ méwn (Attisch: h~ mw~ n); h~ méaOE (Attisch: h~ ma~OE); u~ méwn (Attisch: u~ mw~ n); u~ méaOE (Attisch: u~ ma~OE); svi (Attisch: au~ toi~OE); e,wut- (Attisch: e,aut-)

Verba

- Het augmentum temporale blijft vaak achterwege a~ meíbeto (Attisch: h~ meíbeto)
- Het participium van ei~mí is e~w' n, e~óntoOE enz. in plaats van w' n, o~ntoOE enz.
- Het Ionisch gebruikt gínomai (Attisch: gígnomai)
- ptc.med., dat.pl.: -ménoisi (Attisch: -ménoiOE); -mén|hsi (Attisch: -ménaiOE)

Vaardigheden

De kandidaat kan een ongeziene authentieke tekst vertalen, die qua aard, moeilijkheid en - indien mogelijk - qua thematiek nauw aansluit bij de gelezen teksten. Hierbij worden de hierboven genoemde - bij de teksten van de kernauteur frequent voorkomende - morfologische, syntactische en stilistische verschijnselen bekend verondersteld. Tevens wordt bij de annotatie de omschrijving van de CEVO (zie Gele Katern 2002, nr. 25/26) van de minimumkennis op het gebied van morfologie syntaxis en stilistiek als uitgangspunt genomen (eindterm 1)